

Шульга Михайло Васильович
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАВЕРШЕННЯ СУЧАСНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ТА ВИКЛИКИ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОЮ НАУКОЮ

Завершення сучасної земельної реформи та формування ринку землі зазвичай пов'язують з можливістю зняття обмежень на відчуження сільськогосподарських угідь. Це викликає бурхливі обговорення як серед політиків, у науковому та експертному середовищі, так і серед пересічних громадян. Одним із головних питань у цих дискусіях є доля мораторію, який в земельно-правовій літературі отримав влучну характеристику з правової точки зору як «щонайменше неконституційний і аморальний».

Встановлення обмежень на відчуження земель сільськогосподарського призначення було введено з 1 січня 2002 р., з набуттям чинності Земельним кодексом України, як тимчасовий захід. Передбачалося, що ця заборона проіснує до 2005 р., але в подальшому її не один раз пролонгували. Зняти обмеження планувалося з прийняттям законів про ринок землі та про дер-

жавний земельний кадастр. І якщо перший документ досі перебуває на розгляді у Верховній Раді України, то другий був прийнятий у 2011 році та введений в дію з 1 січня 2013 р. В подальшому шляхом внесення неодноразових змін до Земельного кодексу України мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення продовжено до 1 січня 2018 р.

Встановлення законом заборони на відчуження цих земель фактично означає обмеження прав власників відповідних земельних ділянок. Згідно з ч. 1 ст. 90 Земельного кодексу України власники земельних ділянок мають право продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину.

Як відомо, на сучасному етапі розвитку суспільства право власності не є абсолютним. У більшості країн світу воно обмежується в інтересах суспільства в законодавчому порядку. Необхідність обмеження права власності на землю в нашій державі впливає з Конституції України (ст. 41). Даною нормою встановлено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Водночас ст. 22 Основного Закону передбачено, що при прийнятті нових законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Це конституційне положення принципово забороняє законодавцю погіршувати становище людини у суспільстві шляхом обмеження тих прав і свобод, які вже на момент прийняття Конституції України були закріплені в законах.

Збереження мораторію не тільки порушує передовсім права громадян України, які у свій час отримали у приватну власність земельні ділянки і не змогли ними розпорядитись, а й стримує формування цивілізованого земельного ринку. Відсутність ринку земель сільськогосподарського призначення зумовила низку нездорових тенденцій в аграрній сфері, зокрема – виробництво найпростіших сільськогосподарських культур на орендованих землях, сировинну структуру експорту, занепад цілих галузей та ін. Обмеження права розпоряджатися своєю власністю (земельними ділянками) фактично призвело до катастрофічної ситуації у соціальній сфері села. Як відомо, чисельність сільського населення скорочується на 60% швидше за міське, а ринок праці в АПК – на 100 тис. робочих місць на рік. Селяни, отримуючи критично низькі доходи, основу яких складає мізерна орендна плата за передані в оренду земельні ділянки, не мають доступу до якісної соціальної інфраструктури. Подальша заборона існування вільного обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав на них неминуче та безпосередньо наносить шкоду не тільки соціальним, а й економічним інтересам мільйонів селян.

Формування ринку земель сільськогосподарського призначення – необхідна складова подальшого розвитку вітчизняної ринкової економіки. Цей ринок має бути прозорим і справедливим. Важливе значення для недопущення будь-яких тіньових оборудок із землею має завершення робіт з наповнення створеного державного земельного кадастру, який являє собою єдину державну геоінформаційну систему відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їхнє цільове призначення, обмеження в їх використанні, а

також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їхню оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами (ст. 193 Земельного кодексу України). Окрім того сьогодні актуалізується питання економічного спрямування в земельній сфері – уточнення грошової оцінки земель та розробка методики визначення мінімальної ціни земель сільськогосподарського призначення.

Доля мораторію фактично визначена в 2014 році, коли 21 березня та 27 червня було укладено Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським товариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку, яку 16 вересня 2014 року було ратифіковано Верховною Радою України. Угодою (п. 1 ст. 145) передбачено, що Сторони повинні забезпечувати вільний рух капіталу, пов'язаного з надходженням прямих інвестицій, що поширюються в тому числі і на придбання нерухомості, до складу якої входять і земельні ділянки. Отже в результаті підписання та ратифікації Угоди про асоціацію наша держава взяла на себе обов'язок усунути перешкоди для забезпечення вільного руху капіталів при придбанні об'єктів нерухомості, у тому числі й земельних ділянок.

Водночас слід мати на увазі, що зняття мораторію нерозривно пов'язане з необхідністю врахування певних ризиків. Йдеться, зокрема, про:

- знищення соціальної інфраструктури села. Сьогодні орендарі земель сільськогосподарського призначення мають перед сільськими територіальними громадами певні соціальні зобов'язання. Вони на підставі укладених з органами місцевого самоврядування договорів фінансово підтримують об'єкти соціальної інфраструктури (дитячі садки, клуби, школи та ін.) та забезпечують їх функціонування;

- поширення рейдерства, наприклад, шляхом першочергового викупу земельних ділянок, розташованих в межах земельного масиву, з метою блокування подальшого використання всього масиву орендарем;

- витіснення малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників та фермерів, які сьогодні орендують підмораторні землі в результаті переходу значних масивів земель під контроль агрохолдингів;

- відтік населення із сіл. Наявність у приватній власності сільських жителів земельних ділянок сільськогосподарського призначення та отримання орендної плати в результаті передачі їх в оренду дає змогу їм вести господарство. Це один із чинників, який стримує певну частину населення в селі.

Головне завдання сучасної земельної реформи полягає в тому, щоб захистити права українських громадян на землю і створити можливість для відродження українського села шляхом забезпечення повноцінного права власності на землю, що стимулюватиме розвиток дрібного та середнього бізнесу, який в усіх розвинутих країнах виступає основною рушійною силою розвитку села.

Відміні мораторію та формуванню ринку земель сільськогосподарського призначення мають передувати законодавчі рішення, які б склали правову основу для уникнення вказаних ризиків чи принаймні для їх суттєвого зниження. Умови зняття обмежень на відчуження земель сільськогосподарського призначення, належне функціонування українського села, забезпечення надходження інвестицій в аграрний сектор, оптимального співвідношення публічних

і приватних інтересів у сфері земельних відносин та ін. мають бути «прописані» насамперед в законі «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», проект якого тривалий час перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Навчально-науковий Юридичний інститут

**Реалізація норм екологічного, земельного
та аграрного права в умовах реформування
правової системи України**

**Збірник матеріалів Всеукраїнської
науково-практичної конференції**

*з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

(м. Івано-Франківськ, 8–10 вересня 2017 р.)

Івано-Франківськ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»
2017

Відповідальні редактори: проф. **Н. Р. Кобецька**,
доц. **Н. О. Багай**,
доц. **Г. В. Мороз**

Р31 Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, 8–10 вересня 2017 р.) / відп. ред.: Н. Р. Кобецька, Н. О. Багай, Г. В. Мороз. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017. – 188 с.
ISBN 978-966-640-440-7

Збірник матеріалів містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Для науковців-правників, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних закладів, юристів-практиків, фахівців у сфері аграрного, екологічного та земельного права.

УДК 349.41/.42/.6 (477)

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Балюк Г. І. Еколого-правова політика Української держави – основа ефективної реалізації норм екологічного законодавства	7
Бобкова А. Г. Правові умови розвитку екологічного підприємництва	9
Гетьман А. П. Систематизація екологічного законодавства в сучасних умовах	11
Кірін Р. С. Проблеми реалізації норм земельного та аграрного права при користуванні надрами	14
Кобецька Н. Р. Співвідношення анулювання спеціального дозволу на користування надрами та припинення права надрокористування	17
Комарницький В. М., Єрофєєв М. І. Екологічне страхування: правові питання	20
Костицький В. В. Екологічна сутність сучасної соціальної правової держави	22
Краснова М. В. Держава в механізмі реалізації екологічного права та законодавства	26
Малишева Н. Р. Умови ефективності реалізації норм екологічного права в умовах його реформування	29
Соколова А. К. Загальні проблеми права приватної власності на природні ресурси і комплекси ...	33
Бевз О. В. Правові засади охорони пралісів Карпат як об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО за законодавством України	35
Васянович О. А. Антропогенний фактор як важливий елемент екологічного права	38
Ващишин М. Я. Міжнародно-правові аспекти охорони біорізноманіття у межах басейну річки Дністер	40
Грицан О. А. Міжнародне право навколишнього середовища та охорона довкілля під час збройних конфліктів	43
Данилюк Л. Р. Еколого-правові аспекти будівництва ГАЕС на Дністрі	46
Дейнега М. А. Історичні аспекти становлення і розвитку природоресурсного права	48
Демчук Т. І. Доступ до екологічної інформації за законодавством Німеччини	50
Євстігнєєв А. С. Етапи процедури оцінки впливу на довкілля за законодавством України	53

Заверюха М. М.	
До питання адміністративної відповідальності у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів	55
Карпінська Н. В.	
Інтеграція екологічної політики України в контексті вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом	58
Ковальчук Т. Г.	
Проблеми реалізації принципів та норм земельного та екологічного права у сфері охорони земель від забруднення побутовими відходами	60
Кузнєцова С. В.	
Про деякі практичні аспекти законотворення у сфері екології	63
Мороз Г. В.	
Урахування державних, громадських та приватних інтересів при проведенні оцінки впливу на довкілля	66
Позняк Е. В.	
Еколого-правова культура: законодавчі підходи до формування міжгалузевого інституту екологічного права України	68
Радишевська З. М.	
Особливості збереження біорізноманіття в контексті сталого розвитку	72
Романко С. М.	
Кліматичні стратегії міст як правовий інструмент пом'якшення та адаптації до змін клімату	75
Слепченко А. А.	
Суб'єктний склад правовідносин з оцінки впливу на довкілля: питання освіти	78
Стругинська-Струк Л. В.	
Правова охорона пралісів в Україні як складова збереження біорізноманіття	81
Туліна Е. Є.	
Правове забезпечення використання рослинного світу для випасання худоби та інших потреб тваринництва	84
Чумаченко І. Є.	
Окремі аспекти реалізації права власності на водні об'єкти	87
Шомпол О. А.	
Держава як суб'єкт екологічних правовідносин: актуальність проблеми	90
Яремак З. В.	
Адміністративний порядок врегулювання еколого-правового конфлікту	92

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ЗЕМЕЛЬНОГО ТА АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Вівчаренко О. А.	
Моніторинг земель як складова державної програми моніторингу довкілля	95
Гафурова О. В.	
Проблеми реалізації норм Закону України «Про сільськогосподарський перепис»	97
Духневич А.В.	
Удосконалення та гармонізація норм національного законодавства щодо показників безпеки харчових продуктів із міжнародними стандартами СОТ та ЄС	100
Єрмоленко В.М.	
Щодо заборони відчуження земель сільськогосподарського призначення	102

Каракаш І.І.	
Особливості застосування дисциплінарної та матеріальної відповідальності за правопорушення земельного законодавства	105
Коваленко Т.О.	
Міжгалузева аналогія у процесі реалізації земельно-правових норм: pro et contra	108
Костяшкін І.О.	
Окремі аспекти реалізації права власності на землю Українського народу.....	111
Кулинич П.Ф.	
Конституція України: проблеми модернізації у контексті аграрної і земельної реформ та децентралізації влади	115
Носік В.В.	
Деякі проблеми реалізації земельного законодавства у сфері використання земель сільськогосподарського призначення в Україні	118
Сидор В.Д.	
Новації в порядку зміни меж районів і міст в світлі реформи децентралізації	120
Уркевич В.Ю.	
Про реалізацію норм аграрного права України щодо сільськогосподарських підприємств	122
Харитонова Т.Є.	
Особливості вчинення нотаріальних дій із земельними ділянками під час дії мораторію	125
Шульга М.В.	
Завершення сучасної земельної реформи та виклики, які постають перед земельно-правовою наукою	127
Багай Н.О.	
Проблеми реалізації концепцій та програм розвитку села	130
Бусуйок Д.В.	
До питання про сучасну систему органів спеціальної компетенції щодо державного контролю у сфері використання й охорони земель	132
Гавриш Н.С.	
Еколого-правова та еколого-соціальна функції ґрунтів	135
Гоштинар С.Л.	
Види функцій юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства	138
Григор'єва Х.А.	
Суб'єкти отримання часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки: аналіз законодавчих новел	140
Золотарьова Д.М.	
До питання про юридичну природу права користування землями для проведення розвідувальних робіт	143
Ігнатенко І.В.	
Правові засади моніторингу земель у межах населених пунктів	145
Караханян К.М.	
Історичні аспекти становлення та розвитку законодавства в сфері конкурентної приватизації земельних ділянок з об'єктами нерухомості	147

Кохан Н.В.	
Правозастосування при врегулюванні трудових відносин у сільськогосподарських підприємствах	148
Курман Т.В.	
До питання про систему заходів забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва	153
Лісова Т.В.	
Особливості відновлення земель в сучасних умовах правового регулювання	155
Мироненко І.В.	
Особливості правової природи положень про добросусідство та земельних сервітутів	157
Петлюк Ю.С.	
Особливості правового режиму земель водних об'єктів у зарубіжних країнах ...	160
Попова А.О.	
Рециклінг як перспективний напрямок охорони земель від забруднення небезпечними речовинами: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії	162
Степська О.В.	
Щодо скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення	165
Стусяк В.М.	
Обмеження і обтяження прав на землю та природоресурсні сервітути: співвідношення понять	167
Федорович В.І.	
Припинення права приватної власності на земельну ділянку шляхом добровільної відмови від нього	170
Федчищин Д.В.	
Деякі особливості охорони та захисту прав на землю при їх здійсненні	172
Хомінець С.В.	
Правові питання забруднення, засмічення та псування земель	175
Шарапова С.В.	
Інформаційне забезпечення в галузі використання та охорони земель	177
Щестюк О.М.	
Правове регулювання землеустрою у Великобританії	180
Юрченко Е. С.	
Особливості реалізації права сільськогосподарського землекористування у прикордонній смузі України	183